1-BO‘LIM.
TARBIYA NAZARIYASI

ILMIY-PEDAGOGIK TADQIQOTLARNING MUHIM POYDEVORI

Ibraimov X.I.
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti direktori, pedagogika fanlari doktori, O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi akademigi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Vatan va vatanparvarlik tushunchalarining mohiyati, ularning inson hayotidagi o'rni hamda ma'naviy qadriyatlar tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Asarda Vatanga muhabbat va sadoqat, milliy o'zlikni anglash, ajdodlar merosiga hurmat, mustaqillik va ozodlik g'oyalari asosida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, Sharq mutafakkirlari – Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Kaykovus, Alisher Navoiy, Ahmad Donish, Fitrat, Behbudiy kabi allomalarning tarbiya, insonparvarlik va ma'naviyat haqidagi qarashlari keltiriladi. Maqolada vatanparvarlik insonparvarlik, mehr-shafqat, fuqarolik mas'uliyati, bunyodkorlik, ilm va mehnat bilan chambarchas bog'liq ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so‘zlar: vatan, vatanparvarlik, insonparvarlik, ma'naviyat, mustaqillik, tarbiya, yosh avlod, Sharq mutafakkirlari, milliy qadriyatlar, ma'rifat, fuqarolik mas'uliyati, bunyodkorlik, mehr-shafqat.

Аннотация. В данной статье раскрываются сущность понятий Родина и патриотизм, их роль в жизни человека, а также значение в системе духовно-нравственных ценностей. Анализируются актуальные вопросы воспитания молодого поколения в духе патриотизма на основе любви и преданности Родине, осознания национальной идентичности, уважения к наследию предков, а также идей независимости и свободы. Кроме того, рассматриваются педагогические, гуманистические и духовно-нравственные взгляды выдающихся мыслителей Востока — Абу Насра аль-Фараби, Ибн Сины, Кайковуса, Алишера Навои, Ахмада Дониша, Фитрата и Бехбуди. В статье подчёркивается, что патриотизм неразрывно связан с гуманизмом, милосердием, гражданской ответственностью, созидательной деятельностью, стремлением к знаниям и добросовестному труду.

Ключевые слова: Родина, патриотизм, гуманизм, духовность,

независимость, воспитание, молодое поколение, мыслители Востока, национальные ценности, просвещение, гражданская ответственность, созидательная деятельность, милосердие.

Abstract. This article examines the essence of the concepts of Motherland and patriotism, their role in human life, and their significance within the system of spiritual and moral values. It analyzes the contemporary issues of fostering patriotism among the younger generation based on love and devotion to the Motherland, the development of national identity, respect for the heritage of ancestors, and the ideals of independence and freedom. The article also discusses the educational, humanistic, and moral views of prominent Eastern scholars and thinkers, including Abu Nasr al-Farabi, Ibn Sina (Avicenna), Kaykovus, Alisher Navoi, Ahmad Donish, Fitrat, and Behbudi. It emphasizes that patriotism is inseparably linked with humanism, compassion, civic responsibility, constructive activity, the pursuit of knowledge, and diligent work.

Keywords: Motherland, patriotism, humanism, spirituality, independence, education, young generation, Eastern thinkers, national values, enlightenment, civic responsibility, constructive activity, compassion.

Bugungi globallashuv va raqamli taraqqiyot davrida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi nafaqat ijtimoiy, balki ilmiy-pedagogik jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zero, Vatan taqdiri, xalq farovonligi va davlat taraqqiyoti yoshlarning dunyoqarashi, ma'naviy qarashlari hamda yurtga sadoqatiga bevosita bog'liqdir. Shu boisdan, har bir ta'lim muassasasida vatanparvarlik tarbiyasini chuqur ilmiy asosda tashkil etish, uni pedagogik tadqiqotlarning markaziy yo'nalishlaridan biriga aylantirish zarurdir.

Vatan – xalqning o'tmishi, buguni va kelajagidir. Vatan aslida arabcha so'z bo'lib, tug'ilib o'sgan yurt ma'nosini anglatadi. Vatan – bu inson va uning ajdod-avlodlari kindik qoni to'kilgan muqaddas dargohdir. Vatan – bu ajdodlar maskani, el yurt, xalq voyaga yetgan, uning tili, tarixi, madaniyati, urf-odatlari, qadriyatlari chinakamiga shakllanib, o'sib, kamol topib boradigan zamin hisoblanadi.

Vatan – muqaddas qadriyat. U insonning kindik qoni to'kilgan joy, insonni ijtimoiy yetimlikdan asrovchi manzil, ma'naviy kamolot va fuqarolik maydoni, hayot maktabi, farovonlik va baxt-saodat o'chog'idir. Inson uchun Vatan yagonadir. Vatan tanlanmaydi. O'zini anglagan borki, inson Vatan kamoloti va istiqboli, el-yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun hamma narsani, hatto shirin jonini ham ayamaydi. Sho'rolar davrida milliy manfaat, Vatanga, ona zaminga mehrmuhabbat degan

his-tuyg'ular asta-sekin so'na boshladi.

Sharqda azaldan yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor berilgan. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mazkur masalaga to'xtalar ekan, "Agar biz bolalar tarbiyasi bilan shug'ullanmasak, ularning xulq-atvorini har kuni nazorat qilmasak, bilim bermasak, kasb-hunarga o'rgatmasak, bandligini ta'minlamasak, ularni zararli ta'sirlardan asrash qiyin bo'lishini" alohida ta'kidlaydi.

O'quvchilarni tarbiyalash, ularda o'z Vataniga muhabbat tuyg'usini uyg'otish jamiyat va davlatning eng muhim vazifalaridan biridir. Biz yoshlarning o'z hayotini davom ettirishi, farzandlariga o'z ona Vataniga, uning milliy boyliklariga, qahramonlariga, tarixi va madaniy merosiga muhabbat va hurmat tuyg'ularini singdirishlari uchun barcha imkoniyatlarni ishga solishimiz kerak.

Mustaqillik tufayli biz o'zimizning haqiqiy Vatanimizni topdik. Bu mustaqillikning bizga bergan eng oliy ne'matidir. Vatani mustaqil xalqning o'zi ham mustaqil bo'ladi. Yurti ozod va erkin odamning erki o'z qo'lida bo'ladi. Mustaqillik xalqimizda, ayniqsa, o'sib kelayotgan yosh barkamol avlodimizda vatanparvarlik to'yg'ularining tiklanishida muhim ahamiyat kasb yetdi. Hozirda vatanparvarlik o'zining qanday qirralari bilan namoyon bo'layotir. Vatanparvarlikning mohiyati nimalarda, qanday amaliy ishlar faoliyatida namoyon bo'ladi. Umuman, vatanparvarlik nima, uni qanday tushunmoq kerak, u haqda donishmandlar nima deganlar, quyida ana shular haqida bahs yuritmoqchimiz. Avvalo, hozirgi o'zbek vatanparvarligi ota-bobolarimiz yaratuvchanlik ishining bevosita davomidir. Saodatli, baxtli, kelajagi buyuk O'zbekistonga hozir har daqiqada ulush qo'shmoq, Vatanga muhabbat, vatanparvarlikning asl ko'rinishidir. Vatanga munosib farzand bo'lish, uning yeri, suvi, yeli bilan chambarchas bog'liq ekanligimizni teran anglash, uni ardoqlash ham vatanparvarlikning bir ko'rinishi va qirrasi.

Vatanparvarlik deganda, eng avvalo, quyidagilarni anglash joiz:

• o'z xalqini, tarixini yaxshi bilish va u bilan faxrlanish;

• qadimiy obidalar, mislsiz imoratlar, ajdodlar yaratgan moddiy va ma'naviy meroslarni ko'z qorachig'iday asrash va avlodlarga taqdim etish;

• xalqimizning, ajdodlarimizning go'zal va ma'noli urf-odatlar, rasm-rusum va udumlarini qadrlay bilish, ularni davom ettirish;

• ajoyib vatandoshlar – ajdodlar nomi bilan, ularning ulug' ishlari, ijodlari bilan faxrlanish, ularning ishlarini davom ettirish, ularga munosib voris bo'lish;

• shunday ajoyib xalqqa, yurtga, uning boy tili va madaniyatiga man-

subligi bilan faxrlanish;

• Turon zaminni himoya qilib, tomirida oxirgi qoni qolguncha

• dushmanga qarshi kurashgan bahodirlarni, ayovsiz janglarda halok bo'lgan qahramonlar nomini yod etish;

• asrimizning yigirmanchi, o'ttizinchi, qirqinchi, elliginchi va nihoyat saksoninchi yillarida xalqimiz, millatimizga qarshi uyushtirilgan qatag'onlarda qamoq va surgun azoblarini boshidan kechirgan va halok bo'lgan minglab millatimiz gullarini unutmaslik;

• bu aziz va go'zal Vatanimizda yuksak e'tiqod bilan yashash, unga hamisha sadoqatli bo'lishdir.

Vatanparvarlik – bu insonning o'z Vatani, xalqining tili, madaniyati, urf-odatlari va qadriyatlariga chuqur hurmat bilan qarashi, uni asrabavaylash va rivojlantirishga intilishidir. O'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish – bu ularning shaxsiy mas'uliyati, fuqarolik burchi va ijtimoiy faolligini uyg'otish demakdir. Shuning uchun maktab ta'limida bu yo'nalish nafaqat dars jarayonida, balki sinfdan va maktabdan tashqari faoliyatlar orqali ham izchil yo'lga qo'yilishi lozim.

Vatanparvarlik hammamizning o‘z ishimizga mas'uliyat bilan qarash, Vatanning boyliklarini ko'z qorachig'iday asrash, boyliklariga boylik qo'shishga o‘z ulushimizni qo'shish, ilm-fan cho'qqilari sari intilish va boshqalardir.

Vatanparvarlik, bir so'z bilan aytilganda, o'z ijobiy ishlarimiz, bunyodkorlik harakatlarimiz bilan uning kuch-qudratiga, gullab yashnashiga imkon darajasida hissa qo'shish: ona yurtimizda tinchlik, barqarorlik va osoyishtalikni saqlashga intilish vatanparvarlikning belgisidir; vatanparvarlik – xalqaro munosabatlarda Vatan, millat manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yishdir.

Vatanparvarlik haqida so'zlar ekanmiz, mustaqillik bizga in'om etgan vatanparvarlikning oliy ramzlari haqida so'zlamasdan iloj yo'q. Vatanparvarlikning oliy ramzlari xalqimiz, yoshlarimiz qalbidan mustahkam o'rin olayotganligi nihoyatda quvonchlidir. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nyu-Yorkdagi qarorgohi oldida 180 tadan ortiq mustaqil davlatlar bayroqlari qatorida mag'rur hilpirab turishini ko'rish va his etish naqadar katta baxt, insonni naqadar kuchli bir hissiyotga chulg'ab oladi.

Davlatimiz mukofotlari – "O'zbekiston qahramoni” oliy unvoni, orden va medallar, faxriy unvonlar ham mamlakatimiz fuqarolarida o'z Vatanidan g'ururlanish tuyg'ularini oshirishga xizmat qiladi. O'z milliy valyutamiz so'mimiz ham vatanparvarlik ramzidir. Ikkinchi masalaning bayoni. Vatanparvarlik tushunchasi insonparvarlik tushuncha-

si bilan uyg'undir. Vatanparvarlik uchun intilish, vatanparvarlik uchun kurashning zaminida insonparvarlik yotadi. Insonparvarlik bu o'zbek xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir. U purma'no va sermazmun tushunchadir. Insonparvarlik o'zbek xalqining ajralmas xislati tarzida ko'zga tashlanadi.

Insonparvarlik kishilarning bir-biriga hurmatida, qadrqimmatida, mehr-shafqatida, diyonatda, o'zaro ko'maklashuvda, hamdardlikda, boshqalar qayg'usiga sherik bo'lib, quvonchidan va baxtidan sevinishda, xalq baxti va yutuqlaridan faxrlanishda ko'rinadi.

O'zbek xalqining turmush tarzi, mehnat faoliyati, o'zaro munosabatlari, hamkorlik, hamdardlik, vafodorlik, birbiriga suyanishi, yaxshi qo'shnichilik, bolajonlik, ota-onaning bolaga, bolaning ota-onaga hurmati, sadoqati kabi qadriyatlari insonparvarlik qoyalari bilan sug'orilgan. O'zbek xalqi bir umr mehr shafqatli bo'lgan, barchaga yordam qo'lini cho'zgan. Mustaqil O'zbekiston otliq davlatimizning butun siyosati insonparvarlik g'oyalari bilan sug'orilganligi va uni amaldagi namunasi ekanligi bilan har birimiz har qancha faxrlansak arziydi. Jumhuriyatimiz hokimiyati inson huquqlari va demokratiyaga oid masalalarni maxsus qonun bilan belgilab qo'yibdi.

Buyuk Arastu shunday yozgan edi: “Ta'lim baxtda ziynat, musibatda panoh”, “Ta'lim qarilikning eng yaxshi rizqidir”.

Qadimgi yunon faylasufi Suqrot shunday degan edi: “Ta'lim – og'ir ish, uning sharoitini yaxshilash esa, har bir insonning muqaddas burchidir, chunki o'zini va qo'shnilarini tarbiyalashdan muhimroq narsa yo'q”. Sharq allomalari va mutafakkirlari asarlarida ham yosh avlodni tarbiyalash masalalari yoritilgan. Ular orasida Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Mahmud Koshg'ariy, Kaykovus, Alisher Navoiy, Rizuddin ibn Faxriddin, Ahmad Donish va boshqa ko'plab ijodkorlar bor edi. Abu Ali ibn Sino o'zining psixologik-pedagogik qarashlarida bola shaxsini rivojlantirishda insoniy qadriyatlardan foydalanishni targ'ib qilgan va ota-onalarni o'z farzandlariga shaxsiy namuna bilan o'rgatishga undagan. Ibn Sinoning oila va oila masalalari haqidagi qarashlari uning “Tadbiri Manzil” kitobida batafsil bayon etilgan. Bu asarida mutafakkir oilaviy munosabatlarning turli jihatlarini o'rganadi.

O'rta Osiyoning taniqli olimlaridan biri Kaykovus o'zining "Kabusnoma" asarida ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati, bolaning ota-ona va oila hayoti oldidagi mas'uliyatini batafsil bayon etgan.

Kaykovus kitobining asosiy g'oyasi yoshlarni ota-onasini hurmat qilish va hurmat qilishga undashdir. Mutafakkir: “Farzand dono bo'lsa, ota-ona mehrini ko'rsatishdan bosh tortmaydi”, deb ta'kidlagan. Alisher Navoiy o'zining mashhur “Mahbub-ul qulub” asarida diqqatga

sazovordir. Navoiy bu asarida xotin-qizning oiladagi o'rni haqida: “Yaxshi xotin – oilaning boyligi, baxti” deb yozgan.

Ahmad Donish “Navodir-ul voke” asarida iroda kuchi va kasbhunarning bolalar uchun foydasi haqida yozgan. Fitrat mas'uliyatni muhim shaxsiy fazilat deb bilgan: “Insonning mas'uliyati uning ongida, qanday tarbiyalanganidan boshlab shakllanadi”.

Mahmudxo'ja Behbudiy milliy taraqqiyotning ma'nosi ham iqtisodiyot, ham ta'lim-tarbiya sohasida har tomonlama barkamol, bilimli fuqaro bo'lib yetishishda, deb hisoblagan.

Atoqli tatar shoiri Muso Jalil shunday deb yozgan edi: “Ta'lim juda muhim masala. Talabalar o'z xalqining tarixini, madaniyatini bilishlari, boshqa xalqlarning an'analarini hurmat qilishlari kerak”.

O'zbekiston xalqi tomonidan yaratilgan vatanparvarlik tarbiyasi tizimi ko'plab tarixiy davrlarda hamisha avvalgi avlodlar tomonidan to'plangan ijtimoiy tajribani yetkazishning kuchli vositasi bo'lib xizmat qilgan.

Respublikamiz aholisining ijtimoiy-iqtisodiy farovonligi, iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlari va davlatimiz ijtimoiy hayotining innovatsion rivojlanishining eng muhim sharti har bir shaxsning fundamental insonparvarlik qadriyatlariga, tarixiy xotirasiga, xalq an'analariga chuqur hurmatga asoslangan ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas'uliyatidir. Bu shart-sharoitlarni ta'minlashning eng samarali yo'llaridan biri o'quvchilarni millatlararo tarixiy xotira va insonparvarlik qadriyatlariga, vatanparvarlik, bag'rikenglikka asoslangan vatanparvarlik tarbiyasi tizimini rivojlantirishdir.

O'zbek adabiyotining asoschilaridan biri G'afur G'ulom farzandlarining qanday ulg'ayishini, jamiyatda munosib o'rin topishini ota-ona belgilaydi, deb hisoblagan. U bolalarning o'qishini qattiq nazorat qilish, ularni mehnatga jalb etish, ularni tarbiyalashda xalq pedagogikasining azaliy an'analariga tayanish tarafdori edi. Ota-onalarning xulq-atvori, boshqalarga munosabati, mehnati, farzandiga bo'lgan talabi, qadr-qimmatini hurmat qilishi bola rivojlanishining muhim omillaridandir.

Institut professor-o'qituvchilari faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri – ta'limda yuksak ma'naviyatni shakllantirish, talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdan iborat.

Ijtimoiylashuv o'quvchi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichidir, lekin ijtimoiy faollik shaxslardan belgilangan me'yor va an'analarga rioya qilishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, vatanparvarlik tarbiyasi – bu yoshlarni o'z xalqining tarixini, urf-odatlarini, qadriyatlarini chuqur bilishga,

ajdodlar merosini qadrlashga, yurt ravnaqi uchun mas'uliyat bilan xizmat qilishga o'rgatishdir. Har bir pedagogning vazifasi – yosh avlod qalbiga “Vatan uchun yashash, o'qish va mehnat qilish” g'oyasini singdirish, ularni ma'naviy yetuk, ijtimoiy faol va Vataniga sadoqatli fuqaro etib tarbiyalashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ibraimov X.I., Quronov M.Q. Umumiy pedagogika: Darslik. – T.: SAHHOF, 2023. – 416 b.

2. Ибраимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. История педагогики и образования: Учебник для магистрантов. – Т.: Фан ва технология, 2008. – 240 с.